

Тема:

**РАУ створила
Комітет
медичного
та фармацевтич-
ного права
та біоетики**

с. 3

**Вища школа
адвокатури:
ротації
керівного складу**

с. 4

**Огляд ключових
рішень РАУ
від 4-5 серпня
2017 року**

с. 4

**Рішення ЄСПЛ
з питань мови
ненависті:
аналітичний
огляд**

с. 41

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ РАДИ ПРИСЯЖНИХ ПОВІРЕНИХ (АДВОКАТІВ) КИЇВСЬКОГО ОКРУГУ (1916 — 1919 роки): ПЕРЕДВИБОРНА КАМΠΑНІЯ Й УТВОРЕННЯ КОАЛІЦІЙ

Олексій Барановський, дослідник всеукраїнського проекту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права при НААУ

Історія київської присяжної адвокатури (періоду існування Київської судової палати 1880 — 1919 рр.) нині досліджена дуже слабо, однак абсолютно незаслужено. Усі лаври отримали Харків та Одеса, де органи адвокатського самоврядування — Ради присяжних повірених — були засновані набагато раніше, у 1874 і 1904 роках відповідно. У Києві ж Рада з'явилася лише навесні 1916 року і частково саме цим фактом зумовлена мала обізнаність про неї серед дослідників. Проте вже у першій половині 1917 року в Україні розпочалися бурхливі політичні процеси, і вся увага й

досі залишається прикута до них. Тим часом, Рада присяжних повірених проіснувала в Києві з березня 1916 року і до кінця осені 1919 року, коли в Києві закріпилася влада більшовиків. Історія створення і роботи, хоч і не довготривалої, Київської ради присяжних повірених вкрай цікава й у чомусь навіть повчальна. Сьогодні ми публікуємо першу частину дослідження, присвяченого цьому питанню.

У кінці грудня 1915 року в адвокатських колах Києва панувало велике пожвавлення. З'явилася інформація про те, що готується царський дозвіл на відкриття Ради присяжних повірених при місцевій судовій палаті. Чутки виявилися правдою, і вже в перших числах січня 1916 року в офіційній пресі вийшли друком публікації, присвячені цьому питанню, опубліковані циркуляри тощо.

Натхненні перспективою, що відкрилася, численні групи присяжних повірених Києва та околиць негайно приступили до підготовки майбутнього загального з'їзду адвокатів округу Київської судової палати. Розділившись на групи та курії, адвокати почали складати альтернативні списки кандидатів до майбутньої Ради і висували необхідні для такої нагоди передвиборні програми.

Після того як на початку січня 1916 року було офіційно оголошено про «найвищий дозвіл» відкрити в Києві Раду, голова Розпорядчого комітету консультації присяжних повірених при Київському окружному суді І. М. Пересвіт-Солтан і адвокати (присяжні повірені)

Повідомлення з газети «Київська думка» від 3 січня 1916 року

Д. М. Григорович-Барський, Я. С. Гольденвейзер і І. В. Малиютін подали особисто старшому голові Київської судової палати Ф. О. Болдиреву прохання, підписане багатьма адвокатами, з клопотанням дозволити обрання

Ради¹, для чого було необхідно призначити одного із членів судової палати головувати на загальних зборах присяжних повірених округу.

Одночасно в самому Розпорядчому комітеті була утворена комісія з підготовки до з'їзду. До її складу були обрані адвокати (присяжні повірені) Д. М. Григорович-Барський, М. С. Мазор і М. Д. Пухтинський. До їхніх завдань входило складання загального списку присяжних повірених округу Київської судової палати, які мають право брати участь у виборах до Ради², а також підготовка пропозицій щодо регламенту проведення голосування.

ПЕРЕДВИБОРНА КАМПАНІЯ І ПОДІЛ НА ГРУПИ

Передвиборна агітація навколо представництва в майбутній Раді почалася ще раніше — у листопаді 1915 року, як тільки стало відомо, що питання про створення в Київському окрузі Ради має шанси на сприятливе вирішення. Одним з проявів цієї боротьби, і до того ж найбільш яскравим, стало утворення серед членів адвокатської спільноти так званої групи молодих адвокатів, яка, уклавши союз із впливовою **«польською групою»**, відразу набула такої сили, що на виборах 20 листопада 1915 року у Розпорядчий комітет консультацій присяжних повірених («сурогат Ради» — термін вживався самими адвокатами, що існував у той час) провела список своїх кандидатів повністю, потіснивши позиції **«старо-комітетської групи»**. Коли створення Ради вже було вирішено остаточно і стало зрозуміло, що вибори до неї відбудуться, група молодих адвокатів розгорнула особливо активну діяльність. 22 січня 1916 року під головуванням присяжного повіреного Л. М. Бріліанта відбулося скликане бюро цієї групи — велелюдні передвиборні збори, на яких група остаточно уконституювалась, виробила виборчу програму і надала собі найменування **«групи оновлення»**.

Виборча програма «оновленців», яку було розіслано всім адвокатам (присяжним повіреним) округу, свідчила: *«Група членів стану, які згуртувалися для проведення виборної кампанії, кладе в основу своєї діяльності наступні начала: новозаснований орган станового представництва повинен бути повністю проникнутий духом «демократизму», під останнім розуміється дійсна близькість до загальної адвокатської маси, до середовища всіх то-*

*варишів; не повинно бути відокремлення і олігархічного характеру утворюваного представницького органу, не повинно бути такого порядку, за якого доступ членам стану до Ради був би хоч у малому ступені утруднений сформованими традиціями. Для уникнення і на противагу зазначеним небажаним засадам повинен бути введений обов'язковий, після закінчення певного періоду часу перебування в членах Ради, вихід із нього частини складу без права бути обраним знову протягом встановленого проміжку років. Таким чином буде досягнуто: по-перше, періодичне оновлення Ради і зменшення тенденції застою та замкнутості, а, по-друге, відійде в область минулого погляд, що вихід зі складу представницького органу є чимось образливим для того, хто йде»*³.

Також «група оновлення» розглянула питання про кількість членів майбутньої Ради. Було вирішено, що вона повинна складати не менше п'ятнадцяти осіб — тобто максимуму, що допускався законом. Потім перед зборами групи постало питання про іногородніх представників у Раді. Досвід Рад, що існували в інших округах, показав, що представники провінції не в змозі більш-менш регулярно приїжджати на засідання, і що «їх абсентеїзм заважає систематичній роботі», тому «оновленці», що брали участь у дебатах з цього питання, висловилися за скорочення числа провінційних представників, у той же час вважаючи справедливим здійснити хоча б символічне представництво провінції. Як підсумок — збори дійшли висновку про бажаність проведення в Раду хоча б одного такого представника, особливо в тому випадку, якщо буде названа особа, яка відома і за межами того міста чи округу, де вона значилася в адвокатурі.

Після цього збори проголосували записками за висунення від групи кандидата на посаду голови майбутньої Ради. Переважну більшість голосів отримав Д. М. Григорович-Барський. При цьому було вирішено, що кандидати в товариші (заступники) голови й у члени Ради від «групи поновлення» будуть названі пізніше.

Проте на цьому процес розшарування київської адвокатури в ході передвиборної боротьби за представництво в Раді присяжних повірених не зупинився. Крім основних згаданих вище «старо-комітетської», «польської» і «групи оновлення», утворилася ще **«група ідейного об'єднання»**, яка звернулася до товаришів з викладом своєї виборчої програми: *«Ми відстоюємо значення*

¹ Газета «Київська думка» від 21.01.1916 р.

² Там само.

³ Газета «Київська думка» від 24.01.1916 р.

ідейного елемента при виборах до Ради з тієї великою переконаністю, що від першого нашого представництва залежить не тільки влаштування форм корпоративного життя нашого стану, який не мав досі самоврядування, а й створення в ньому тих етичних начал і традицій, які сприяють розвитку і вдосконаленню адвокатури набагато повніше, ніж написані норми». І далі: «Сходячись з «групою оновлення» у визнанні начал демократизму, ми, однак, рішуче заперечуємо проти її вимог обов'язкового виходу членів Ради без права їх переобрання протягом певного проміжку часу, оскільки це в своєму послідовному застосуванні легко може призвести до торжества саме тих течій в адвокатському середовищі, проти яких ця вимога наставляється»⁴.

Збори «групи ідейного об'єднання», на яких були проголошені ці тези, відбулися під головуванням адвоката (присяжного повіреного) М. М. Садовського, однак на них були присутні лише близько п'ятнадцяти осіб. З окремих виступів з'ясувалося, що учасники зборів — переважно особи, що відкололися від «групи оновлення» після зборів «оновленців», на яких, за висловом одного з ораторів, — заговорив адвокат-ділок, який показав той тон, у який впаде становий орган, якщо вибори його будуть проводитися на основі принципів «групи оновлення»⁵.

Тим часом Розпорядчий комітет консультації присяжних повірених при Київському окружному суді за два тижні до виборів Ради звернувся до присяжної адвокатури із таким закликком: «Товариші! Наша заповітна мрія збулася! За півстоліття очікування київській адвокатурі дане самоврядування. На 26 березня 1916 року призначені загальні збори присяжних повірених округу Київської судової палати для вибору органу цього самоврядування — Ради присяжних повірених. Згідно із законом (359 ст. Заснування судових установ) вибори можуть відбутися лише в тому випадку, якщо на збори з'явиться не менше половини загального числа присяжних повірених всього округу. Нагадуючи про це, Розпорядчий комітет сподівається, що всі товариші, як один, виконують свій становий обов'язок, з'являться на збори 26 березня і нададуть можливість київській адвокатурі вступити на новий шлях самостійного станового життя»⁶.

Зауважимо, що тільки при Київському окружному суді тоді перебувало близько 370 присяжних повірених.

Повідомлення з газети «Київська думка» від 23 березня 1916 року

УТВОРЕННЯ КОАЛІЦІЙ

Процес розколу київської адвокатури продовжився й далі, крім уже названих «старо-комітетської», «польської», «групи оновлення» і «групи ідейного об'єднання», оформилася «група безпартійних» і, врешті-решт, було безліч «диких», як їх тоді називали, адвокатів, які ні до кого не приєдналися. На думку київської преси того часу, такий стан справ загрожував небезпекою для адвокатури округу зовсім залишитися без Ради — оскільки жодна з груп, що боролись, не мала більшості і голоси при підсумковому підрахунку могли розділитися так, що не обрали би взагалі нікого. Розуміючи це, «група оновлення» зробила спробу домовитися щодо питання виборів до Ради присяжних повірених із «старо-комітетською» і «польською» групами, але цей маневр не мав успіху з огляду на відмову останніх двох від усякого роду відносин з «оновленцями». Виходячи з цього, «група оновлення» стала шукати угоди з «безпартійною» групою (до складу якої значною мірою входили так звані «праві елементи»), та з новоутвореною «єврейською групою», у союзі з якими «група оновлення» сподівалася провести свій список кандидатів, трохи змінений відповідно до нової коаліції.

Одночасно в Розпорядчий комітет надійшла заява за підписом 30 адвокатів (присяжних повірених), які просили скликати екстрене зібрання адвокатів для обговорення ситуації і досягнення компромісу по списку кандидатів до Ради⁷. Комітет підтримав цю ініціативу,

⁴ Газета «Київська думка» від 06.03.1916 р.

⁵ Газета «Київська думка» від 07.03.1916 р.

⁶ Газета «Київська думка» від 11.03.1916 р.

⁷ Газета «Київська думка» від 10.03.1916 р.

і вже 20 березня 1916 року відбулись загальні збори адвокатів з питань пов'язаних із майбутніми виборами до Ради присяжних повірених. Головою передвиборних зборів обрано І. В. Малютіна, були присутні близько 150 осіб, у тому числі і кілька представників від так званої провінційної адвокатури. У ході дебатів представники «оновленців» підтвердили, що вони блокуються з «безпартійними» або, як їх називають деякі, «правими». На що голова «безпартійних» адвокат І. С. Rogozin вказав, що, хоча «групу безпартійних» і називають «правою» або «чорною», але це не так: до неї дійсно входять деякі праві, але є в ній і багато людей «іншого способу мислення». Представники «старо-комітетської» і «польської» груп, у свою чергу, заявили, що вони вступили в блок⁸.

Адвокат О. О. Радецький запропонував створити погоджувальну комісію для складання загального списку кандидатів до Ради. Після бурхливих дебатів було вирішено запропонувати кожній конкуруючій групі обрати по дві людини зі свого складу в цю комісію, щоби вона склала єдиний список кандидатів до Ради, прийнятний для всіх. Цей узгоджений компромісний список планувався затвердити на загальних передвиборних зборах прямо напередодні виборів — за день до їх проведення.

Однак не чекаючи рішень погоджувальної комісії, «старо-комітетська група» зіграла на випередження і випустила свою довгоочікувану заяву, опублікувавши її в газеті «Київська думка»: *«З огляду на майбутні вибори до київської Ради присяжних повірених в стані утворилося кілька груп, що виробили кожна свою платформу. Не входячи в критичну оцінку платформ інших груп, ми, спільно з товаришами поляками, в цьому зверненні коротко формулюємо ті основні вимоги, які, з нашої точки зору, треба пред'являти до кандидатів в члени Ради. Ці вимоги такі: 1) бездоганна в моральному і професійному відношенні репутація; 2) член Ради повинен бути перш за все і найбільше адвокатом (avocat), а не повіреним (avocat), бо в нашій діяльності повинен переважати елемент суспільного служіння і правозаступництва. Якщо ми і є повіреними (avocat), то лише тою мірою, як це вимагається існуючими законодавчими актами, що об'єднують в одній особі і адвоката, і повіреного. З цього випливає і наш погляд на Раду як на установу станового, а не професійного характеру; 3) член Ради повинен бути тісно*

пов'язаний з корпорацією. Зв'язок цей встановлюється в процесі спільної тривалої адвокатської роботи, тому не може бути членом Ради особа, яка тільки формально належить до стану; 4) член Ради зі свого досвіду, знання життя і станових традицій повинен бути особою, підготовленою до відповідального виконання високих обов'язків судді у товариських справах; 5) член Ради повинен бути особою прогресивного способу мислення, але його політичні переконання в жодному разі не повинні перешкоджати абсолютно неупередженому відправленню ним судових функцій; 6) Член Ради є спадкоємним носієм свято шанованих традицій, вироблених півстолітнім громадським служінням руської адвокатури; 7) члени Ради повинні бути особами, незалежними від будь-яких установ, і тим більше від будь-яких осіб; 8) членами Ради повинні бути товариші, які зуміли завдяки особистим якостям і праці завоювати собі популярність як в рядах стану, так і в суспільстві»⁹. До своєї заяви «група старого комітету» доклала список рекомендованих кандидатів в члени Ради (див. табл. нижче).

У відповідь коаліція з «групи оновлення», «групи безпартійних» і «єврейської групи» випустила своє звернення до представників стану: *«Товариші! Попри востум загальних зборів 20 березня про утворення погоджувальної комісії з представників всіх груп для складання загального списку кандидатів до Ради, попри повну можливість здійснення цього востуму, так як всі групи виявили готовність йти на поступки в своїх вимогах, така угода не відбулася тому, що невелика старо-комітетська група, за підтримки польської групи, вирішила дати стану Раду в особі старого розпорядчого комітету і розіслала свій список раніше, ніж зібралася погоджувальна комісія, проявивши тим самим своє небажання рахуватися з постановою загальних зборів ...».*

На жаль, «польська група», що йшла на останніх виборах (20 листопада 1915 р.) в Розпорядчий комітет пліч-о-пліч з «групою оновлення», на поточних виборах повернулася до «старого комітету», оскільки побачила, що «група оновлення» не схильна приймати куріальність¹⁰, тому що це не відповідало інтересам корпорації. Відбувся розкол, але цей розкол, перед загрозою залишитися зовсім без Ради або мати Радою старий комітет, об'єднав інші групи, незважаючи на існуючі між ними

⁸ Газета «Київська думка» від 21.03.1916 р.

⁹ Газета «Київська думка» від 23.03.1916 р.

¹⁰ Мається на увазі національне квотування, резервування місць у списку. — Прим.

розбіжності, і ці групи згуртувалися для досягнення однієї кінцевої мети — обрання Ради, побудованої на тих станових і професійних вимогах, про які говорить «платформа» старого комітету і, крім того, на підкреслюваних нами засадах: стійкості, широкої громадськості, діловитості і працездатності...

Майбутнє з новим головою обіцяє нам кращі надії, минуле — зі старим представником стану — створило безнадійність! Голосуйте, товариші, за весь пропонування нами список (Див. табл. нижче. — Прим.), не керуючись симпатіями або антипатіями до окремих осіб, інакше наші голоси розіб'ються»¹¹.

Список кандидатів до Ради присяжних повірених Київської судової палати від блоку «старо-комітетської» та «польської» груп: Голова Ради — І. М. Пересвіт-Солтан; товариш голови — В. К. Калачевський; члени Ради — Б. А. Белявський, Г. І. Вільчинський, Я. С. Гольденвейзер, С. І. Горбунов, Д. М. Григорович-Барський, С. Г. Крупнов, А. І. Лещинський, І. В. Малютін, М. С. Мазор, Т. А. Попов, В. Е. Тарнавський, М. А. Хондзинський, І. Л. Шраг	Список кандидатів до Ради присяжних повірених Київської судової палати від коаліції «групи оновлення», «групи безпартійних» і «єврейської групи»: Голова Ради — Д. М. Григорович-Барський; товариш голови — І. В. Малютін; члени Ради — Л. М. Бріліант, Б. Є. Гісен, С. М. Гусковський, М. М. Корнейчик-Севастьянов, Ф. Б. Кржижановський, М. С. Крижановський, М. Л. Литвяк, М. С. Мазор, Д. В. Міяковський, І. М. Пересвіт-Солтан, М. Д. Пухтинський, С. Т. Рижков, І. Л. Шраг
--	---

За таких обставин прямо напередодні виборів до Ради відбулося, як і передбачалося, останнє передвиборне і вельми велелюдне зібрання київських та іногородніх адвокатів. Його головуючим знову був обраний І. В. Малютін. Голова створеної на зборах 20 березня погоджувальної комісії присяжний повірений А. К. Міхаловський констатував, що компромісу між групами, що розкололись, досягти не вдалося, проте зазначив, що в обох конкуруючих списках є імена 5 кандидатів¹², обрання яких забезпечено — це І. М. Пересвіт-Солтан, Д. М. Григорович-Барський, І. В. Малютін, І. Л. Шраг і М. С. Мазор. Також погоджувальна комісія запропонувала до Ради кандидатури Б. Є. Гісена і Я. С. Гольденвейзера — по одній людині з кожного альтернативного списку.

Далі з'ясувалося, що «єврейська група» не уповноважувала своїх представників — присяжних повірених І. О. Лейтмана і С. І. Доброва — підтримувати список кандидатів від «групи оновлення» і «безпартійних», оскільки вони були делеговані лише в загальну погоджувальну комісію. Однак присяжний повірений І. О. Лейтман пояснив зборам, що питання підтримки списку «оновленців» обговорювалося ним телефоном з представниками бюро «єврейської групи»¹³.

Як би там не було, але за підсумками подальших тривалих дебатів і взаємної критики ніяких резолюцій

*Присутственні місця — місце розташування
Київської судової палати, Київського окружного суду
та інших закладів. Саме у цій будівлі відбувалися
збори і з'їзди присяжних повірених київського
округу, розташовувався Розпорядчий комітет
присяжних повірених при окружному суді, а потім —
Рада присяжних повірених Київського округу*

і рішень загальними передвиборчим зборами прийнято не було. До виборів Ради київська адвокатура підійшла з двома списками кандидатів від груп впливу, що розкололись, і 5 загальноновизнаними кандидатами. Далі буде...

**При підготовці матеріалу використані
відомості з газети «Київська думка»
за березень 1916 року**

¹¹ Газета «Київська думка» від 25.03.1916 р.

¹² Саме така мінімальна кількість осіб необхідна була для створення Ради згідно з законом. — Прим.

¹³ Газета «Київська думка» від 26.03.1916 р.